

ANALYS/REPORTAGE

Humanioras historia som ett globalt forskningsfält

Hampus Östh Gustafsson

Trots att humanioras villkor ständigt diskuteras har det länge saknats mer övergripande forskning om dess historia. På senare år har ett nytt forskningsfält etablerats, anført av professorn i digital humaniora Rens Bod. Även om forskningsprogrammet väcker en del frågor finns det numera en infrastruktur som möjliggör en mer solid kunskapsbas än tidigare. Kanske kan detta bidra till att stärka humanioras ställning?

Hur mår egentligen humaniora? Frågan debatteras oupphörligen på tidningarnas kultursidor. Det råder ingen konsensus kring att humaniora skulle befinna sig i kris, men att en krisdiskurs existerat sedan åtminstone flera decennier kan knappast ifrågasättas. Det har också blivit allt tydligare att humaniora inte enbart stöter på problem i en västerländsk kontext: ”I land efter land tycks humaniora sättas på svältkost, från Danmark och Finland till Iran och Japan”, som Johan Östling påpekade i *Respons* (4/2016).

I de senaste årens diskussioner om humanioras status som vetenskap och dess plats i samhället fyller historiska utblickar en viktig funktion, men de är ofta baserade på anekdoter eller subjektiva hågkomster. För att ge dagens diskussioner ett bättre underlag behövs forskning som utgår från humaniora som en helhet. Historiskt sett har humaniora använts just som en generell administrativ beteckning, på så vis att begreppet samlar ett antal discipliner under sig. Därför är det värdefullt att försöka skriva humanioras historia och inte enbart filosofins eller litteraturvetenskapens.

Ett nytt internationellt forskningsfält har etablerats under de senaste åren: *History of the Humanities*. Det har vuxit fram runt en serie konferenser som först arrangerades i Amsterdam 2008 och nu återkommer årligen, senast i Baltimore. Utifrån de tidiga konferenserna publicerades tre digra volymer, *The Making of the Humanities I–III* (2010, 2012, 2014), som successivt behandlade humanioras utveckling från tidigmodern till modern tid. I takt med att antalet ansökningar till konferenserna ökade visade sig antologiformatet vara begränsande. 2016 lanserades därför tidskriften *History of Humanities* genom The University of Chicago Press. De flesta i redaktionskommittén har kopplingar till Nederländerna, som hittills utgjort forskningsfältets nav. Vid Amsterdams universitet inrättades förra året Vossius Center for the Humanities and Sciences. Detta gav en institutionell bas för denna typ av forskning. En av centrets företrädare är professorn i digitala humaniora, Rens Bod, som också är chefredaktör för den nya tidskriften.

Tidskriftsutgivningen och konferenserna organiseras av ett nybildat sällskap, The Society for the History of the Humanities, vars styrelse representerar ett geografiskt spektrum som når utanför Nederländerna. Forskningsfältet utmärks av en uttrycklig strävan att inkludera globala perspektiv. Den redaktionella ledartexten "Going Global" i tidskriftens andra nummer markerar den globala ambitionen, vilken återspeglas i bidrag om humanioras historia i förkoloniala Timbuktu och Peru, Osmanska riket och Sovjetunionen. Tidskriften bäddar genom sådana forskningsbidrag för komparativa ansatser, som bidrar till att visa hur den västerländska formeringen av olika kunskapsområden på intet sätt har varit given. Vid sidan av ett brett geografiskt fokus välkomnar forskningsfältet även långsiktiga perspektiv och efterlyser bland annat undersökningar av begreppsförändringar i Europa sedan antiken. Något som skulle kunna ges större utrymme än hittills är undersökningar av humanioras sociopolitiska värde och funktion, vilket också efterfrågades i det första numrets redaktionella programtext.

De mest intressanta inlagen i tidskriften utgörs så här långt av en sektion som ägnas åt diskussioner av mer principiell karaktär. Hur bundenheten vid traditionella disciplinränsar ska kunna undvikas är till exempel ett problem som måste tas på allvar både inom humanioras historia och inom vetenskapshistoria generellt, särskilt när vi befinner oss i ett tillstånd som ibland kallas "postdisciplinärt". Frågan har aktualiserats av chefredaktören Rens

Bod. Hans forskningsprogram lanserades genom den mycket ambitiösa monografin *A New History of the Humanities – The Search for Principles and Patterns from Antiquity to the Present* (Oxford University Press, 2013). Bod menar att humanister överlag har varit okunniga om sin egen historia och inte erhållit (eller krävt) ett lika stort erkännande för sina vetenskapliga framsteg som naturvetare. Beskrivningen av inte minst filologins och musikologins roller i samband med den vetenskapliga revolutionen tillhör de mer intressanta partierna. Bod gör flera försök att lyfta fram revolutionerande ”upptäckter” som åstadkommit av humanistisk forskning. Annars leds Bods sammanställning framför allt av ett sökande efter hur olika mönster har identifierats av humanister historiskt sett, samt hur regler och underliggande metodologiska principer har formulerats och detta ur just ett jämförande, globalt perspektiv.

I sin historieskrivning utgår Rens Bod från ett modernt humaniorabegrepp. Han säger sig inta en pragmatisk hållning, vilken må vara rimlig om uppgiften att skriva en övergripande humanioras historia över huvud taget ska vara möjlig. Men alltför lättvindigt väljer han att ställa vissa ämnen utanför, till exempel filosofi (bortsett från logik), med motiveringen att de inte alltid ingår vid humanistiska fakulteter i olika länder. Bods tillvägagångssätt leder till många anakronismer, som han förvisso är medveten om, men hans försvar att de gör mer nytta än skada övertygar inte.

Inte heller lyckas Bod frigöra sig från utgångspunkten i moderna disciplinränsar, trots att han själv påtalar detta som ett problem; hans egen disposition styrs just av enskilda discipliner. Ett alternativ hade kunnat vara att utgå från hur humaniora har använts som ett generellt begrepp historiskt sett, hur historiska aktörer själva gett det mening. I så fall hade risken för anakronismer blivit mindre, samtidigt som ett fokus på humaniora som en helhet, bortom disciplinränsar, hade kunnat upprätthållas.

Rens Bods strategi för att uttala sig om humanioras gemensamma historia på ett mer övergripande plan består i stället i en identifiering av särskilt framträdande mönster, som han kallar för ”metapatterns”. Hans argument innebär att humaniora under antiken utvecklades från att vara deskriptivt till att bli normativt, vilket sedan förändrades i omvänd riktning under tidigmodern tid, både i Kina och Europa, så att humanioras historia består av en cyklisk rörelse som successivt funnit vägen tillbaka till det

deskriptiva. Den sortens extremt generaliserande påståenden kan så klart angripas på flera punkter, men måste förstås i relation till författarens grunduppfattning om humaniora, vilken kan uppfattas som närmast scientistisk. Bod försöker visa att humaniora bör utgå – och historiskt sett har utgått – från vad som brukar betraktas som naturvetenskaplig metod.

Denna hållning blir särskilt tydlig i Bods explicita utmaning av tyska 1800-talstänkare som Wilhelm Dilthey och Wilhelm Windelband, vilkas definitioner av humanioras relation till naturvetenskap har haft ett stort inflytande i mer än ett sekel. Dilthey menade att de humanistiska vetenskapernas särart bottnade i deras hermeneutiska, tolkande dimension som syftade till förståelse, till skillnad från de förklarande naturvetenskaperna. Windelband å sin sida karaktäriserade humanvetenskaperna som idiografiska, med fokus på unika historiska skeenden, i kontrast till nomotetiska naturvetenskaper som sökte ställa upp lagar för det generella. Bods uppmärksammande av nomotetiska inslag i humanioras historia är på sätt och vis välkommet, eftersom deras betydelse kanske har underskattats. Men hans historieskrivning blir alltför ensidig genom hans styvmoderliga behandling av de mer tolkande och idiografiska aspekterna, som trots allt har varit centrala genom humanioras historia.

Över huvud taget utgör frånvaron av historiserande perspektiv en brist i Bods framställning. Han beskriver till exempel humanisters sökande efter mönster som något "timeless and ubiquitous". Ibland vetter perspektivet åt det positivistiska, särskilt i kontrast till de mer kunskapssociologiska perspektiv som under flera decennier influerat vetenskapshistorisk forskning. Exempelvis verkar Bod förutsätta att humanister under olika perioder har gripit sig an samma uppsättning problem, som om dessa vore givna kategorier och inte historiskt konstruerade, till skillnad från lösningarna på dem: "While the solutions were different, the problems were often the same." Vidare bör det ifrågasättas varför han finner det relevant att ägna särskilda avsnitt åt att diskutera huruvida olika humanistiska discipliner har uppnått "framsteg" eller inte under en viss period. De inslagen tillför inte mycket till den historiska framställningen, även om han avgränsar diskussionen till att handla om humanioras problemlösande kapacitet.

Som framgår ter sig åtskilligt kontroversiellt i Rens Bods studie, men det gör honom till litet av en frisk fläkt med potential att stimulera

till förnyad forskning och debatt. De klassiska diskussionerna om humanioras förhållande till andra typer av vetenskap lär knappast upphöra. Åtskilliga torde ställa sig skeptiska till Bods försök att tona ned skillnaderna mellan humaniora och naturvetenskap. Självklart möts humaniora och naturvetenskap ofta på ett metodologiskt plan. Som Bod och hans medredaktörer lyfter fram är digital humaniora ett bra exempel på en forskningsinriktning som kan överbrygga gränserna mellan de båda vetenskapsområdena. Men frågan är hur strategiskt det är att lägga ett så starkt fokus på att förminska skillnader som likväl finns där. Kanske riskerar det att sätta vissa utpräglade humanistiska metoder och perspektiv på större undantag än vad som redan är fallet?

Rens Bods och hans kollegors främsta insats består i att de har skapat en ny infrastruktur och dialog mellan olika forskningsinriktningar. Humanioras historia framträder som en fruktbar, men ännu förvånansvärt oprövad plattform för historisk forskning. Nya projekt som både bryter med och påminner om Bods perspektiv lär följa. Trots den kritik som kan riktas mot hans syn på humanioras historia lär hans initiativ berika den internationella debatten om humanioras problem – och möjligheter! Det behövs otvivelaktigt mer historiska, empiriska data för att vi ska förstå humanioras utveckling till den nuvarande situationen runtom i världen. Tack vare de komparativa studier som nu möjliggörs går det förhoppningsvis att få till en mer koncentrerad diskussion som ändå tar hänsyn till tidsspecifika och lokala omständigheter. Om man nu vill tala om en humanioras kris i dag så handlar det om ett globalt fenomen, men med tydliga nationella särtecken.

***Hampus Östh Gustafsson** är doktorand vid Institutionen för idé- och lärdomshistoria vid Uppsala universitet.*